

ยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรม
การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน
ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
DEVELOPMENT STRATEGY FOR
HANDICRAFT OF PHI TA KHON MASK
IN DANSAI COMMUNITY, LOEI PROVINCE

จุลดิษฐ์ อุปฮาด¹

Junladit Obpahat, Ph.D.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพ การสร้างยุทธศาสตร์ การทดสอบและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

¹ รองศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Assoc.Prof., Faculty of Humanities and Social Science, Loei Rajabhot University

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโขนชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยในระหว่าง เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2549 ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ การประชุมระดมสมองร่วมกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 คน เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวม ข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูล ผลจากการวิจัยพบว่าปัญหาในการพัฒนาอาชีพ ศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน มีทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านรูปแบบ หน้ากากผีตาโขน องค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือ ประดิษฐ์ การตลาด และเงินทุน

ระยะที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการ ประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลจากการวิจัย พบว่า ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย ในด้านศิลปหัตถกรรมการ ประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนมี 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างศูนย์การเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ และยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย 8 แผนงาน ได้แก่ แผนงานพัฒนาผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน แผนงานพัฒนาระบบสารสนเทศภายในศูนย์เรียน รู้ชุมชน แผนงานจัดนิทรรศการภายในศูนย์เรียนรู้ชุมชน แผนงานพัฒนาเอกสาร ประชาสัมพันธ์ แผนงานพัฒนาวิดิทัศน์ แผนงานพัฒนาเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ศูนย์ เรียนรู้ชุมชน แผนงานพัฒนาการตลาด และแผนงานพัฒนาแหล่งเงินทุน

ระยะที่ 3 การทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนา อาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัด เลย โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม แบบสังเกตและแบบทดสอบผล สัมฤทธิ์ตามเกณฑ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของแต่ละแผนงานและโครงการ ซึ่งผลการ ทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์ พบว่า การประเมินผลสัมฤทธิ์ตาม เกณฑ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของ 8 แผนงาน และ 14 โครงการ จำนวน 21 ตัวชี้ วัด (KPI) โดยผู้มีส่วนร่วมในแผนงานและโครงการได้ผ่านตามเกณฑ์การประเมินผล สัมฤทธิ์ทุกแผนงาน

คำสำคัญ : การพัฒนาชุมชน, ศิลปหัตถกรรม, ผีตาโขน

ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

ABSTRACT

This research investigated the development strategies for handicraft of Phi Ta Khon mask in Dansai community, Loei Province. The objectives of this study were to identify the problems, to formulate the strategies, to experiment and evaluate the achievement of this strategic development of Dansai community, Loei province. This research procedure was divided into three phases as follows.

Phase 1 The study was to identify the problems of Phi Ta Khon Mask handicraft development in Dansai community, Loei Province, utilizing an interview technique and group discussion techniques with 25 target village members which was conducted during May 2005 to August 2006. The results found the problems on the development of Phi Ta Khon mask handicraft in 5 aspects separately: a model of mask, craftsmen's knowledge and technique, materials and tools, marketing, and budgeting.

Phase 2 The study was to form development strategies in September 2006 to December 2007, using the brain storming meeting technique with 50 target members. The result revealed 3 development strategies for Phi Ta Khon mask handicraft: a strategy on constructing a community learning center, an information relation to management strategy, and a network formation strategy. Those strategies composed of 8 operating plans: a producer and distributor development plan, an information system development plan, and exhibition management plan, an information handout development plan, and information video development plan, an information staff development plan, a marketing development plan, and a budget development plan.

Phase 3 The study involved with measurement and evaluation of the achievements of the development strategies for handicraft of Phi Ta Khon mask in Dansai community, Loei Province during January 2008 to February 2009, using a participatory interviewing technique, an observation form, and an achievement test to the criteria and indication of each plan and problem. The results were found that all target group members had the achievement test of 21 indicators of 8 plans and 14 projects.

Keywords: Community development, Handicraft, Phi Ta Khon

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

ประเพณีแห่ผีตาโขน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นประเพณีที่ได้รับความสนใจจากประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวจากในและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ประเพณีแห่ผีตาโขนได้ปฏิบัติสืบทอดมาจนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่นของอำเภอด่านซ้าย และอำเภอนาแห้วในจังหวัดเลย เมื่อถึงเทศกาลบุญหลวงชุมชนในท้องถิ่นมักจะนึกถึงการเล่นผีตาโขน เพราะการเล่นชนิดนี้ให้ความสนุกสนานทั้งผู้เล่นและผู้ชม จึงเรียกการเล่นชนิดนี้ว่า งานประเพณีแห่ผีตาโขน จุดเด่นของประเพณีแห่ผีตาโขนในเทศกาลบุญหลวง คือจะมีประชาชนแต่งตัวเป็นผีสวมหน้ากากที่ทำมาจากหวดหนึ่งข้างหนึ่งยาว พับขึ้นเป็นหมวกแล้วนำมาเย็บติดกับโคนของก้านมะพร้าว แต่งแต้มด้วยสี เจาะตาสองข้างแต่งจมูกให้ยาวเหมือนงวงช้าง เสื้อผ้าทำด้วยเศษวัสดุต่างๆ ที่เอวแขวนหมากกระโหลง มีเสียงดังเมื่อก้าวเดินมือถืออาวุธทำด้วยไม้จั่ว ทำเป็นรูปดาบหรือไม้คล้ายเครื่องเพศชาย ตรงปลายทาสีแดง เพื่อเป็นจุดเด่นให้เกิดความสนใจยิ่งขึ้น (อุดม บัวศรี, 2540) ประเพณีต่าง ๆ ของจังหวัดเลย ยังยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการพัฒนา โดยการนำวัสดุอุปกรณ์สมัยใหม่มาประกอบกับความเชื่อแบบตะวันตกมา

ดัดแปลงตกแต่งขบวนแห่และสัญลักษณ์การแสดงตามความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะหน้ากากผีตาโชนมีความผิดเพี้ยนไปจากเดิมจนด้อยคุณค่าทางศิลปหัตถกรรมลงไปอย่างน่าเป็นห่วง ซึ่งปรากฏการณ์ ดังกล่าวนับวันจะขยายวงกว้างมากขึ้น ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ไม่ให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์และพัฒนาองค์ความรู้และเจตคติกับประชาชนที่ประกอบอาชีพในหารผลิตที่เกี่ยวข้องกับศิลปหัตถกรรม ก็จะส่งผลให้ความเชื่อถือในพิธีแห่ผีตาโชนอุปกรณ์การแสดงของที่ระลึกความศรัทธาในความเป็นศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นลดน้อยลงไปที่สุดในที่สุด

ต่อมารัฐบาลมีนโยบายให้ทุกจังหวัดรณรงค์ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนทรัพยากรทางธรรมชาติในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และประเพณีแห่ผีตาโชนก็ได้รับการบรรจุลงในแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ. 2531 จึงทำให้ประเพณีแห่ผีตาโชนของอำเภอด่านซ้ายเป็นที่รู้จักมากขึ้นทำให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาชมพิธีแห่ผีตาโชนและประเพณีบุญหลวงในอำเภอด่านซ้ายเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมารูปแบบการจัดงานประเพณีแห่ผีตาโชนมีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่น รูปแบบของขบวนแห่และกิจกรรมต่างๆ ผลจากการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลให้คุณค่าทางด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนเปลี่ยนแปลงและความภาคภูมิใจในความงามทางศิลปะก็ลดน้อยลง (กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533)

ผลกระทบดังกล่าวได้มีนักวิชาการและสถาบันการศึกษาในระดับท้องถิ่นตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนให้ความสนใจที่จะทำการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการประกอบอาชีพเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนให้คงคุณค่างานศิลปหัตถกรรม และคุณค่าทางเศรษฐกิจให้ขยายตัวมากขึ้น โดยใช้วัฒนธรรมในท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลต่อไป จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจึงสนใจที่จะศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพและสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลป

หัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะสามารถนำไปใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพทางด้านศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ประเภทอื่น ๆ และใช้เป็นสารสนเทศในทางวิชาการต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
2. เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
3. เพื่อทดลองและประเมินผลสัมฤทธิ์ยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน การสร้างยุทธศาสตร์ การทดลองและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1. **ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง** โดยกำหนดจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ในเขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นประชากรกลุ่มตัวอย่างเพื่อสัมภาษณ์ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 25 คน ประกอบด้วย

- 1) ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน
- 2) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน

3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 5 คน
 4) นักพัฒนา จำนวน 5 คน และ
 5) นักวิชาการ จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้เข้าร่วมการประชุมระดมสมอง จำนวน 50 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย

- 1) ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโขน จำนวน 10 คน
- 2) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 10 คน
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 คน
- 4) นักพัฒนา จำนวน 10 คน และ
- 5) นักวิชาการ จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structural Interviews) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ **ตอนที่ 1** เป็นข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์ **ตอนที่ 2** เป็นข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาการพัฒนาอาชีพของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในด้านศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโขน **ตอนที่ 3** เป็นข้อเสนอแนะอื่นๆ ของผู้ให้สัมภาษณ์

2.2 การประชุมระดมสมอง โดยประเด็นในการประชุมระดมสมองซึ่งประกอบด้วยปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนที่ได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คน

3. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แนวทางและกรอบสาระของการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นทั่วไป แล้วนำกรอบแนวคิดมาเป็นแนวคำถาม เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างในชุมชนท้องถิ่น อำเภอด่านซ้าย จำนวน 5 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโขน กลุ่มผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโขน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มนักพัฒนา และนักวิชาการ จำนวน 25 คน นำมาสรุปเป็นกรอบสาระของวัตถุประสงค์ในการศึกษาแล้วนำไปใช้เป็นประเด็นในการประชุมระดมสมองแบบมีส่วนร่วม ในการประชุมจัดเวทีการมีส่วนร่วมของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

การจัดประชุมสัมมนาวิชาการเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาปัญหาด้านศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชน เป็นการระดมกลุ่มตัวอย่าง 5 กลุ่ม คือ ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโชน กลุ่มผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น กลุ่มนักพัฒนา และนักวิชาการ ในอำเภอด่านซ้าย กลุ่มละ 10 คน รวม 50 คน เข้าร่วมเสวนาระดมความคิดในเรื่องจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส และอุปสรรคในการประกอบอาชีพศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโชน เพื่อสรุปหาแนวทางในการทำยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโชน ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้ 1) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากแบบสัมภาษณ์ โดยการนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 25 คน มาวิเคราะห์เพื่อจัดลำดับของปัญหาจากการพัฒนาในด้านอาชีพศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชน และ 2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากการประชุมระดมสมอง ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ปัญหาจากข้อที่ (1) มาเป็นปัจจัยนำเข้าในการอภิปรายร่วมกันในการประชุมระดมสมอง เพื่อระบุปัญหาจากการพัฒนาในด้านอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชน ในเขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เมื่อได้ปัญหาและยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาจึงนำไปทดลองและประเมินผลสัมฤทธิ์ยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหาการสร้างยุทธศาสตร์ การทดสอบและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพโดยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ และผลการวิจัยพบว่า

ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโขนชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ การประชุมระดมสมองร่วมกับกลุ่มเป้าหมายจำนวน 25 คน เป็นเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูล ผลจากการวิจัยพบว่าปัญหาในงานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน มีทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านรูปแบบหน้ากากผีตาโขน องค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประดิษฐ์ การตลาด และเงินทุน

ระยะที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลจากการวิจัย พบว่า ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย ในงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนมี 3 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างศูนย์การเรียนรู้ ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ และยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย ซึ่งประกอบด้วย 8 แผนงาน ได้แก่ แผนงานพัฒนาผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน แผนงานพัฒนาระบบสารสนเทศภายในศูนย์เรียนรู้ชุมชน แผนงานจัดนิทรรศการภายในศูนย์เรียนรู้ชุมชน แผนงานพัฒนาเอกสารประชาสัมพันธ์ แผนงานพัฒนาวิดิทัศน์ แผนงานพัฒนาเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ศูนย์เรียนรู้ชุมชน แผนงานพัฒนาการตลาด และแผนงานพัฒนาแหล่งเงินทุน

ระยะที่ 3 การทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม แบบสังเกตและแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของแต่ละแผนงานและโครงการ ซึ่งผลการทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์ พบว่า การประเมินผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของ 8 แผนงาน และ 14 โครงการ จำนวน 21 ตัวชี้วัด (KPI) โดยผู้มีส่วนร่วมในแผนงานและโครงการได้ผ่านตามเกณฑ์การประเมินผลสัมฤทธิ์ทุกแผนงาน

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในเขตเทศบาลตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และสรุปผลการวิจัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยในระหว่างเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548 ถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ. 2549 ซึ่งจากผลการวิจัยในระยะที่ 1 นี้พบว่าปัญหาการพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้ายในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน มีทั้งหมด 5 ด้าน ได้แก่ ด้านรูปแบบหน้ากากผีตาโขน องค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประดิษฐ์ การตลาด และเงินทุน

ระยะที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ซึ่งดำเนินการวิจัยในระหว่างเดือน กันยายน พ.ศ. 2549 ถึงเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ได้ ยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชน อำเภอด่านซ้าย 3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงาน และ 14 โครงการ

ระยะที่ 3 การทดลองและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ซึ่ง ดำเนินการวิจัยในระหว่างเดือน มกราคม พ.ศ. 2551 ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 ซึ่งจากผลการทดลองและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลป หัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ผ่านการประเมิน ผลสัมฤทธิ์ตามเกณฑ์ของตัวชี้วัดความสำเร็จของทุกแผนงานและทุกโครงการ

อภิปรายผล

เพื่อให้การอภิปรายผลการวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และคำถามของการวิจัย จึงได้นำ ผลการศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพ การสร้างยุทธศาสตร์ การทดลองและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พบว่ามีปัญหา 5 ด้าน ได้แก่

5.1 ด้านรูปแบบหน้ากากผีตาโขน ถือเป็นปัญหาอันดับแรกในกระบวนการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ผลจากการวิเคราะห์ว่า การออกแบบหน้ากากมีความผิดเพี้ยนไปจากความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นจนด้อยคุณค่าลงไปจนน่าเป็นห่วง ทั้งนี้ อาจมีสาเหตุมาจากผู้ผลิตขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของรูปแบบหน้ากากผีตาโขนที่ก่อเกิดมาจากความเชื่อในบรรพบุรุษ ซึ่งถือเป็นรากเหง้าของศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นที่แฝงด้วยคุณค่าดีสิทธิ์และคุณค่าของหน้ากาก ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ พิณลีน สาริยา (2547) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องศิลปกรรมในประเพณีกับการออกแบบบรรจุภัณฑ์ และอธิบายว่า สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนชาติพันธุ์จะมีอิทธิพลต่อการออกแบบงานศิลปหัตถกรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คุณค่าของงานทางศิลปหัตถกรรมส่วนหนึ่งย่อมขึ้นอยู่กับกรออกแบบเพื่อให้รูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นตนเองเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรายงานวิจัยของ พรเพ็ญ พันธุ์ประดิษฐ์ (2546) ได้อธิบายไว้ในเชิงพัฒนาว่า แม้ว่าวิวัฒนาการของงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ในรูปแบบใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมก็ตาม แต่ถ้านักพัฒนาได้ทำความเข้าใจกับผู้ผลิตหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เข้าใจกับธรรมชาติของงานศิลปะและหลักการพัฒนาย่อมทำให้ผลการพัฒนาสามารถรักษาเอกลักษณ์ของงานศิลปกรรมการประดิษฐ์ท้องถิ่นไว้ได้

5.2 ด้านองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ นับเป็นปัญหาการพัฒนาอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนของชุมชนด่านซ้าย อีกเช่นกันจากการวิเคราะห์ปัญหาพบว่าสาเหตุเกิดจากผู้ผลิตในชุมชนขาดความรู้ทางด้านศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ เนื่องจากผู้ผลิตได้เรียนรู้มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชน ซึ่งมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาหรือเป็นวิถีปฏิบัติ โดยมีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อใช้ประกอบขบวนแห่ในเทศกาลผีตาโชนตามความเชื่อเท่านั้น ดังนั้น ปัญหาการพัฒนาด้านองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ จึงเป็นเรื่องยากลำบากสำหรับผู้ผลิตในชุมชนที่จะทำความเข้าใจหรือเรียนรู้ด้วยตนเองได้โดยลำพัง เพราะองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความงามทางอารมณ์ ความรู้สึก ความศรัทธา และความเชื่อที่แสดงออกในรูปของจิตรกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดง ซึ่งสอดคล้องกับ มะลิฉัตร เอื้ออานนท์ (2543) ได้อธิบายไว้ในทฤษฎีศิลปะวิเคราะห์ (Critical Theory) ที่มุ่งการอธิบายเพื่อให้เกิดความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเข้าใจ (Understanding) และความชื่นชม (Appreciation) ซึ่งเนื้อหาสาระเกี่ยวกับองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะต้องอาศัยการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ เพื่อให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)

5.3 ด้านวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประดิษฐ์ เป็นปัญหาที่เกิดจากเป้าหมายของการผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อประกอบขบวนแห่เทศกาลผีตาโชนไปเป็นเชิงธุรกิจ ซึ่งต้องเพิ่มปริมาณของรูปแบบหลากหลายเพื่อให้ครอบคลุมถึงองค์ความรู้ทางด้านจิตรกรรม ประติมากรรม ศิลปะการแสดง และประยุกต์ศิลป์ ให้สามารถดึงดูดความสนใจของลูกค้าได้ ซึ่งผลสืบเนื่องตามาคือ ความต้องการวัสดุอุปกรณ์จากวัตถุดิบก็เพิ่มปริมาณมากขึ้น จนกลายเป็นอีกปัญหาหนึ่งในกระบวนการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของ ไทยโรจน์ พวงมณี (สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2549) อาจารย์ประจำภาควิชาศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย ที่กล่าวว่า ปัจจุบันการพัฒนางานศิลปหัตถกรรม

การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนก้าวหน้าไปเป็นธุรกิจสมัยใหม่เพื่อสนองตอบนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ดังนั้น การผลิตจึงขึ้นอยู่กับวัตถุดิบซึ่งไปเกี่ยวข้องกับรูปแบบ ขนาด วัสดุอุปกรณ์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จนถึงต้องมีการนำเข้าจากท้องถิ่นอื่น ด้วยปริมาณของเงินที่ซื้อจำนวนมาก ผลจากการใช้วัตถุดิบในชุมชนมีปริมาณมาก ผู้ผลิตจำเป็นต้องหันไปใช้วัสดุอุปกรณ์อื่น ๆ มาใช้เป็นวัตถุดิบในกระบวนการผลิตทดแทน เช่น พลาสติก โฟม ไม้อัด กระดาษและใยสังเคราะห์ ส่งผลให้ความประณีต ความกลมกลืนของผลิตภัณฑ์ลดลง และคุณค่าทางด้านศิลปหัตถกรรมก็ด้อยค่าลงเช่นกัน เช่นเดียวกับการให้สัมภาษณ์ของ จีระศักดิ์ สิงห์สถิต (สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2549) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโชน (สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2549) อธิบายว่า ต้นทุนการผลิตอันเนื่องมาจากราคาของเครื่องมือแพงได้ทำให้ราคาของผลิตภัณฑ์สูง ซึ่งส่งผลต่อปริมาณการจำหน่ายลดลงด้วย นอกจากนั้นความละเอียดปราณีตจากการใช้เครื่องมือประดิษฐ์สมัยใหม่มีความหยาบมากกว่าการใช้เครื่องมือที่ผลิตขึ้นใช้เอง หรือผลิตขึ้นตามรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คุณค่าและปริมาณการจำหน่ายตลอดจนความต้องการของผู้บริโภคหรือลูกค้าลดลงเช่นกัน

5.4 ด้านการตลาด ปัญหาด้านการตลาดจัดเป็นปัญหาสำคัญอีกปัญหาหนึ่งเช่นกัน ทั้งนี้เกิดจากสาเหตุหลายประการ คือ ประการแรกขาดการวางแผนการตลาดอย่างเป็นระบบ เพราะการผลิตในเบื้องต้นมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ร่วมในขบวนแห่ผีตาโชนในเทศกาลประจำปีเท่านั้น โดยไม่มุ่งหวังผลิตเพื่อการค้าขายแต่อย่างใด ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของพงษ์ศักดิ์ บุญธรรม (สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2549) ผู้อำนวยการโรงเรียนด่านซ้าย อธิบายว่า การผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนและนำออกจำหน่ายในรูปแบบของที่ระลึกได้เริ่มขึ้นอย่างเป็นจริงเป็นจังในปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมา ต่อจากนั้นเมื่อสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมสนับสนุนให้ศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น การประกอบอาชีพงานศิลปหัตถกรรมก็ได้รับการพัฒนารูปแบบและขนาดที่หลากหลายมากขึ้นจน

เป็นผลให้ปริมาณของผลิตภัณฑ์มากเกินไปความต้องการเพราะขาดช่องทางการจัดจำหน่ายรองรับที่เพียงพอ นอกจากนี้ ปัญหาด้านการตลาดที่พบในเขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การขาดเครือข่าย (Networks) ทั้งภายในและภายนอกชุมชนซึ่งถือเป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการตลาดเช่นกัน และรวมไปจนถึงราคาที่สูงเกินไป การแข่งขันอย่างรุนแรงและผลิตภัณฑ์ไม่ได้มาตรฐานล้วนเป็นสาเหตุของปัญหาการตลาดทั้งสิ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำให้สัมภาษณ์ของ จรรย์ พานทองสิม (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2549) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมในชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย กล่าวว่า ปัญหาทางด้านการตลาดของชุมชนด่านซ้ายมีสาเหตุมาจากประสบการณ์ทางด้านการจัดการกลยุทธ์การตลาด ผู้ประกอบการขาดหลักวิชาการ ขาดการรวมกลุ่มและผู้นำในชุมชนขาดภาวะผู้นำและวิสัยทัศน์ในเชิงการตลาด ซึ่งสะท้อนให้เห็นปัญหาการตลาดได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นการร่วมมือกันทั้งนักวิจัย ประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและนักพัฒนาเพื่อแสวงหายุทธศาสตร์การพัฒนาที่เหมาะสมจะช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การบริหารจัดการตลาดจำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมหน้าากาผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ขยายตัวและยั่งยืนยิ่งขึ้น

5.5 ด้านเงินทุน ผลจากการประชุมระดมสมองร่วมกับประชากรกลุ่มเป้าหมายต่างก็มีความเห็นตรงกันว่า ปัญหาด้านเงินทุนถือเป็นปัญหาสำคัญยิ่งในกระบวนการบริหารจัดการธุรกิจขนาดเล็ก ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ เรวัต ธรรมมาภิรมย์ (2545) ซึ่งชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ คือ ขาดแคลนเงินทุนในการซื้อเครื่องจักรและเครื่องมือการประดิษฐ์ชิ้นส่วนตลอดจนคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เช่นรูปแบบ สี วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ และขาดความรู้ด้านบริหารจัดการ นอกจากนี้ที่ประชุมยังมีความเห็นตรงกันว่า การที่ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการต่างคนต่างทำไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อร่วมมือกันวางแผนดำเนินการให้ครบวงจร โดยเฉพาะการระดมเงินทุนจากสมาชิกหรือจากแหล่งเงินกู้ในชุมชนหรือสถาบันการเงินนอกชุมชนยังจะช่วยแบ่งเบาภาระหนี้สินได้อีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งได้รับคำยืนยันจาก พิระพล ศรีเมือง (สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549) ผู้ผลิต

งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ในชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ว่า การรวมกลุ่มของผู้ผลิตหรือประกอบการภายใต้หลักการ การพึ่งพาตามวิถีชีวิตของชาวชนบทกับหลักวิชาการสมัยใหม่จะทำให้อำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลางและแหล่งเงินทุนได้อย่างสมเหตุสมผล ซึ่งจะเกยโยงไปจนถึงการขายตัวทางด้านการตลาดกว้างขึ้น และราคาของผลิตภัณฑ์ก็มีคุณภาพและไม่แพ่งจนเกินไป อีกทั้งยังสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้ผลิตและผู้บริโภคหรือผู้ซื้อได้เป็นอย่างดี

ระยะที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย โดยมีเป้าหมายว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ร่วมกันสร้างขึ้น ต้องสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน และมีความยั่งยืน ผลการสร้างยุทธศาสตร์ มี 3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงาน และ 14 โครงการ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม ตัวชี้วัดความสำเร็จ ประชากรกลุ่มเป้าหมาย และหน่วยงานที่รับผิดชอบไว้ในแต่ละแผนงานและโครงการ ซึ่งได้นำมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุทธศาสตร์การสร้างศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งให้ผู้ประกอบการธุรกิจการผลิตและจำหน่ายตลอดจนเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ได้เรียนรู้ร่วมกันจากกระบวนการบริหารจัดการโดยผ่านเทคนิควิธีการฝึกอบรม การสาธิต การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบ องค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ วัสดุ อุปกรณ์และเครื่องมือการประดิษฐ์ การตลาด และเงินทุน เพื่อให้ชุมชนได้ใช้แหล่งเรียนรู้และเป็นศูนย์สารสนเทศในการพัฒนาตนเองและชุมชนจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องและยั่งยืนโดยใช้ศูนย์พิพิธภัณฑ์ผีตาโขนวัดโพธิ์ชัย ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เป็นศูนย์เรียนรู้ชุมชน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาจึงจำแนกออกเป็น 3 แผนงาน และ 6 โครงการ ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาผู้ผลิตและจำหน่ายงานศิลปกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่

- 1.1 โครงการฝึกอบรมผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมหน้ากากผีตาโขน
- 1.2 โครงการฝึกอบรมผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์หน้ากากผีตาโขน
2. แผนงานพัฒนาระบบสารสนเทศภายในศูนย์เรียนรู้ ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่
 - 2.1 โครงการจัดหาคอมพิวเตอร์
 - 2.2 โครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน
3. แผนงานจัดนิทรรศการ ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่
 - 3.1 โครงการจัดนิทรรศการประวัติความเป็นมาเทศกาลแห่ผีตาโขน
 - 3.2 โครงการจัดนิทรรศการผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์

ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งเผยแพร่ผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน กิจกรรมและพัฒนาการของศูนย์เรียนรู้ชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ให้ประชาชนภายในชุมชนและนอกชุมชนได้รับทราบโดยช่องทางของสื่อต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ วิทยุ โทรทัศน์ วิทยุทัศน์ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาจึงจำแนกออกเป็น 3 แผนงานและ 4 โครงการ ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาเอกสารการประชาสัมพันธ์ ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่
 - 1.1 โครงการจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์
 - 1.2 โครงการจัดทำเอกสารผลงานการบริหารจัดการศูนย์การเรียนรู้
2. แผนงานพัฒนาวิทยุทัศน์ มี 1 โครงการคือโครงการจัดทำวิทยุทัศน์ประชาสัมพันธ์กิจกรรมศูนย์เรียนรู้ชุมชน
3. แผนงานพัฒนาเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ศูนย์เรียนรู้ชุมชน มี 1 โครงการ คือ โครงการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ศูนย์เรียนรู้ชุมชน

ทั้ง 3 แผนงาน และ 4 โครงการมีความสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (The Diffusion Theory of Innovation) ซึ่ง เอเวอเรท (Everett, 1971) นักวิชาการชาวอเมริกาเจ้าของทฤษฎีได้อธิบายว่า การพัฒนาประเทศหรือชุมชนให้ประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับอัตราการแพร่กระจายนวัตกรรม ยังมีขอบเขตกว้างขวางมากเพียงใดย่อมทำให้สมาชิกในชุมชนมีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ แนวคิด ประสบการณ์ และมีโลกทัศน์ในเชิงพัฒนามากขึ้นเพียงนั้น แต่ต้องขึ้นอยู่กับขีดความสามารถของประชาชน ระบบสังคม การสื่อสาร นวัตกรรมและระยะเวลาจะสามารถรองรับได้มากน้อยเพียงใด จึงแสดงให้เห็นว่า ยุทธศาสตร์ การประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ เอกสาร และวีดิทัศน์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้การแพร่กระจายการดำเนินของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนไปสู่ภายในและนอกชุมชนถือเป็นกลไกสำคัญอีกประการหนึ่งของยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์การพัฒนางานด้านศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนและศูนย์เรียนรู้ชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย

ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย เป็นยุทธศาสตร์ที่มุ่งสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนเพื่อร่วมมือกันพัฒนาการตลาดเพื่อจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนการพัฒนาแหล่งเงินทุนเพื่อจัดหาเงินทุนร่วมกับเอกชน และจัดหาเงินทุนกับธนาคารออมสิน และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาจึงจำแนกออกเป็น 2 แผนงาน และ 4 โครงการ ดังนี้

1. แผนงานพัฒนาการตลาด ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่
 - 1.1 โครงการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน
 - 1.2 โครงการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายนอกชุมชน
2. แผนงานพัฒนาแหล่งเงินทุน ประกอบด้วย 2 โครงการ ได้แก่
 - 2.1 โครงการจัดหาเงินทุนร่วมกับเอกชนภายในชุมชน
 - 2.2 โครงการจัดหาเงินทุนกับธนาคารออมสิน

ทั้ง 2 แผนงานและ 4 โครงการมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ เรวัตร ธรรมาภิรมย์ (2545) เรื่อง สถานการณ์ด้านการผลิต การตลาดของสินค้า ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ว่าการประชุม กันเองภายในตำบลและนำเสนอต่ออำเภอและจังหวัดถือเป็นการสร้างเครือข่ายช่วยเหลือทางการตลาดและการเงิน ตลอดจนการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการออกร้านจำหน่าย สินค้าตามเทศกาลต่าง ๆ ด้วย สามารถกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์การสร้างเครือข่าย จัด เป็นกลไกสำคัญอีกประการหนึ่งในกระบวนการพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัด เลย ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนเช่นกัน ทั้งนี้เพราะการ ดำเนินกิจกรรมใด ๆ ในเชิงเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ในยุคโลกาภิวัตน์ต้องมีเครือข่ายร่วมกันผลิต บริโภค และแลกเปลี่ยนสินค้าหรือ ผลิตภัณฑ์ซึ่งกันและกัน

ระยะที่ 3 การทดลองและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนา งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จึงได้นำ ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงาน และ 14 โครงการไปทดลองใช้และทำการประเมินผล สัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้ร่วมกันพัฒนาหรือสร้างขึ้นกับประชากรกลุ่ม เป้าหมายเพื่อเป็นการยืนยันผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยประเมินผล สัมฤทธิ์จากตัวชี้วัดความสำเร็จในแต่ละแผนงานและโครงการ ซึ่งได้นำมาอภิปราย ผลตามลำดับ ดังนี้

ทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงาน และ 14 โครงการ จากการทดลองและ ประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาโดยการมีส่วนร่วมของประชากรกลุ่ม เป้าหมาย พบว่า โดยภาพรวมได้ผ่านการประเมินผลทั้งหมด ซึ่งเป็นการยืนยันถึงผล สัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ซึ่ง สอดคล้องกับผลการวิจัยของ พันธุ์ทิพย์ งามสูตร (2540) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย ประชาชน และนักพัฒนา นอกจากจะร่วมกันวิเคราะห์หาสาเหตุ ปัญหาและแนวทางหรือยุทธศาสตร์ในการแก้ปัญหาแล้วยังต้องมีส่วนร่วมในการ ติดตามและประเมินผลสัมฤทธิ์ของการบริหารโครงการอีกด้วย เช่นเดียวกับแนวคิด ของ บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2536) ที่อธิบายว่า การประเมินผลที่ดีและมีประสิทธิภาพ ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖

จำเป็นต้องวางแผนดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการ โดยกำหนดสิ่งที่ต้องการวัด เช่น วัตถุประสงค์ กิจกรรม และตัวชี้วัดความสำเร็จของกิจกรรมให้ชัดเจน ทั้งนี้ เพื่อจะทำให้ได้มาซึ่งผลการประเมินที่มีความเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ ดังนั้นสรุปได้ว่า การทดลองและการประเมินผลยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโชนทั้ง 3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงานและ 14 โครงการ เป็นการประเมินผลเพื่อยืนยันผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์ก่อนการนำไปปฏิบัติจริง โดยมีกระบวนการและเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลแบบมีส่วนร่วมตามหลักวิชาการและสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จึงเชื่อได้ว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้จะมีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์ หน้ากากผีตาโชนเป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปพัฒนา หรือหน่วยงานสำหรับการนำไปใช้พัฒนา ดังนี้

1.1 ยุทธศาสตร์การสร้างศูนย์เรียนรู้ชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องยิ่งขึ้น หน่วยงานในชุมชนเช่น เทศบาลสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถาบันการศึกษา ควรร่วมมือกันพัฒนาโครงสร้างการบริหาร กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญา ขอบเขตของงานและผู้รับผิดชอบ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านการพัฒนาอาชีพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีของชุมชนอย่างแท้จริง

1.2 ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นรูปธรรมและต่อเนื่องยิ่งขึ้น ผู้นำและศูนย์เรียนรู้ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันหาช่องทางประชาสัมพันธ์ให้กว้างยิ่งกว่าในปัจจุบัน โดยจัดทำแผ่นพับ (Brochure) ป้ายคัทเอาต์ วิชวล โทททัศน์ และวิดีโอทัศน์ ร่วมกับประชาสัมพันธ์จังหวัด และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำวิธีการวิจัยเชิงสำรวจเพื่อค้นหาปัญหาหรือตัวชี้วัดให้ครอบคลุมมากขึ้น

2.2 ควรใช้ Delphi Techniques ในการระบุปัญหาและแนวทางหรือยุทธศาสตร์การพัฒนามากกว่าการประชุมระดมสมอง เพราะไม่ถูกรอรับทางความคิดหรือเป็นอิสระในการแสดงความคิดเห็น

2.3 ควรศึกษาปัญหาการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมอื่น ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่อื่น หรืออำเภออื่นของจังหวัดเลย เพราะจังหวัดเลยเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่สำคัญและน่าสนใจแห่งหนึ่งของภาคอีสาน

เอกสารอ้างอิง

กาญจนา สวนประดิษฐ์. 2533. ฝิดาโชน : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย.ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2536. การวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ : สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พรเพ็ญ พันธุ์ประดิษฐ์. 2546. กระบวนการถ่ายทอดศิลปหัตถกรรมเครื่องถม จังหวัดนครศรีธรรมราช. นครศรีธรรมราช : มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช.

พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. 2540. การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล.

พินาลิน สาริยา. 2547. ศิลปหัตถกรรมในประเพณีกับการพัฒนาการออกแบบบรรจุภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดบุรีรัมย์. สุรินทร์ : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

- มะลิฉัตร เอื้ออานนท์. 2543. การเรียนการสอนและประสบการณ์ด้านสุนทรียภาพ และศิลปะวิจารณ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เรวัตร ธรรมาภิรมย์. 2545. สถานการณ์ด้านการผลิต การตลาด โอกาสทางการตลาดและกลยุทธ์ทางการตลาดของสินค้าศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ : กรณีศึกษาดอกไม้ประดิษฐ์ จังหวัดนครราชสีมาและอ่างทอง. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อุดม บัวศรี. 2540. ออนซอนอีสานชุดที่ 1. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- Everett, M.G. 1971. *Communication of Innovations*. 2nd ed. New York : Free Press of Glencoe.

อ้างอิงการสัมภาษณ์

- จิระศักดิ์ สิงห์สถิต. สัมภาษณ์, 26 พฤษภาคม 2549.
- เจริญ พานทองสิม. สัมภาษณ์ 18 มิถุนายน 2549.
- ไทยโรจน์ พวงมณี. สัมภาษณ์, 10 พฤษภาคม 2549.
- พงษ์ศักดิ์ บุญพรหม. สัมภาษณ์, 1 มิถุนายน 2549.
- พีระพล ศรีเมือง. สัมภาษณ์, 20 มิถุนายน 2549.